

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/dodatki-historyczne-do/9861,19421943-Wysiedlenia-Zamojszczyzny.html>
27.02.2026, 08:58

1942-1943 Wysiedlenia Zamojszczyzny

26.11.2012

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

Niemiecki plan germanizacji Europy Środkowo-Wschodniej

W lipcu 1941 r. Himmler wydał zarządzenie wskazujące Zamojszczyznę jako „pierwszy obszar osiedleńczy w Generalnym Gubernatorstwie” – „bastion niemieckości” zorganizowany w tzw. punkty oparcia, z których następowałaby dalsza kolonizacja Wschodu. Punktem odniesienia dla planowanych wysiedleń Zamojszczyzny był Generalplan Ost

Agnieszka Jaczyńska*

„Oczyszczoną” z Polaków Zamojszczyznę planowano skolonizować m.in. przez Niemców z Besarabii, Ukrainy, Bośni, Serbii, Skowien i innych potomków. W ramach przygotowań Himmler polecił przygotować plan germanizacji osadników niemieckich ulokowanych w podzamojskich wsiach na przełomie XVIII i XIX w. W Zamościu zorganizowano Zamojski Oddział Centrali Przesiedleńczej (UWZ) w Łodzi, z SS-Sturmabführerem Gustavem Hütte na czele.

Pomiędzy 6 a 25 listopada 1941 r. na rozkaz SS-Gruppenführera Odilo Globocnika, dowódcy SS i policji w dystrykcie lubelskim, Niemcy przeprowadzili masowe wysiedlenia, wysiedlając ponad 2 tys. mieszkańców podzamojskich wsi Huszczy Małej, Huszczy Dużej, Wysokiego, Dułnik, Białobrzegów, Bortatycz i Zawady. Zostali oni umieszczeni w tzw. Kwaterze (części fortyfikacji dawniej twierdzy zamojskiej), a następnie rozproszeni na terenie powiatu hrubieszowskiego. Po tych doświadczeniach zamojska filia UWZ w Łodzi i sztab Globocnika opracowały szczegóły właściwych wysiedleń. Powołano także Oddział do Specjalnych Zadani (500 żołnierzy z 25. Pułku Policji w Lublinie dowodzonych przez kpt. Schützpolizei Wilhelma Meurina).

Początek właściwej, zmasowanej akcji wysiedleńczej na Zamojszczyźnie przypadł na 27 listopada 1942 r., wysiedlona została wówczas wieś Skierbszów. Pierwsza faza wysiedleń trwała do końca 1942 r. i objęła wsi powiatu zamojskiego i tomaszowskiego. Druga, znana pod nazwą

Niemiecka mapa obrazująca zasięg ekspansji III Rzeszy w 1941 r.

Ratusz zamojski w czasie okupacji

**W toku wysiedleń
Zamojszczyzny Niemcy
stosowali terror,
wykonywali egzekucje
i pacyfikowali wsie**

Ukraińską akcją rozpoczęła się 13 stycznia 1943 r. W jej toku do 6 marca 1943 r. wysiedlono wsie z powiatu hrubieszowskiego. Ostatnia faza wysiedleń, obejmująca przede wszystkim powiat biłgorajski, została przeprowadzona latem 1943 r.

Do przeprowadzenia akcji wysiedleńczej władze okupacyjne użyły

sprawnego aparatu administracyjnego oraz oddziałów SS i policji. W toku wysiedleń Zamojszczyzny Niemcy stosowali terror, wykonywali egzekucje i pacyfikowali wsie. Wysiedlana ludność trafiała do obozów przejściowych w Zamościu, Zwierzynie i Biłgoraju. Po selekcji kierowana była na roboty do Rzeszy, obozów koncentracyjnych Auschwitz (około 1300), Majdanek (około 9 tys.) lub do tzw. wsi pentowych na terenie dystryktu warszawskiego.

Szczególny los spotkał dzieci z zamojskich wsi. Z 30 tys. dotkniętych wysiedleniami, część została przeznaczona do zmniejszenia i skierowana do specjalnych ośrodków, z których trafiały do niemieckich rodzin adoptywnych, a około 10 tys. straciło życie.

Od wiosny 1943 r. Niemcy znaleźli się w odwrocie na froncie wschodnim. Było to z pewnością, obok skutecznego działania partyzanckiego, jedną z przyczyn rezygnacji z kontynuowania akcji wysiedleńczej, tym bardziej że nie przyniosła ona oczekiwanych rezultatów. Do sierpnia 1943 r. wysiedlenia objęły 294 wsie i 110 tys. Polaków. W toku tej akcji przesiedlono także ok. 18 tys. Ukraińców. W miejsce wysiedlonych Polaków Niemcy sprowadzili około 13 tys. osadników niemieckich. Zamojszczyzna była pierwszą i jedyną próbą wprowadzenia w życie Generalplan Ost – niemieckiego planu germanizacji Europy Środkowo-Wschodniej.

*Agnieszka Jaczyńska jest historykiem w lubelskim oddziale IPN, kierownikiem Referatu Edukacji Historycznej Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN

Sonderlaboratorium 70 lat później

Niezwykły klimat będą miały obchody 70. rocznicy początku akcji wysiedleń na Zamojszczyźnie. Oprócz oficjalnych uroczystości Instytut Pamięci Narodowej zaprezentuje wystawę, która w niespotykany wcześniej sposób zbiera to, co wiemy o tych tragicznych wydarzeniach.

Historykom z lubelskiego oddziału IPN udało się zebrać ogromną ilość materiałów. Nie tylko dokumenty dotyczące akcji wysiedleń Polaków z Zamojszczyzny, ale także wspomnienia, relacje świadków, zdjęcia.

Nim wystawa zostanie otwarta, odbędą się oficjalne uroczystości obchodów 70. rocznicy początku akcji wysiedleńczej. 27 listopada o godz. 11 w zamojskim kościele pw. św. Michała Archanioła zacznie się msza święta, a po niej, o godz. 12.30 uroczystość przy pomniku Ofiar Faszystów przy ul. Piłsudskiego.

Wystawa, o której wspomnieliśmy, zostanie otwarta o godz. 14 na

Rynku Solnym w Zamościu. To niezwykle interesujące przedsięwzięcie edukacyjne IPN-u, bo pieczołowicie opracowane planse o ciekawej szacie graficznej w przystępny sposób przybliżają dramatyczne wydarzenia na Zamojszczyźnie, które rozegrały się przed 70 laty. Autorką koncepcji plastycznej wystawy jest Magdalena Ślaska.

Agnieszka Jaczyńska z Biura Edukacji Publicznej lubelskiego oddziału IPN, która odpowiada za zawartość merytoryczną wystawy, być może po raz pierwszy w polskiej nauce i edukacji historycznej ukazała nieznana stronę wydarzeń na Zamojszczyźnie. Zwróciła m.in. uwagę na los niemieckich osadników sprowadzonych na Zamojszczyznę w ramach budowania „bastionu niemieckości”.

Z wystawy dowiemy się nie tylko tego. Oprócz opisu niemieckich przygotowań do „Aktion Zamość” wraz

z przybliżeniem całej ideologii, jaką nazisci zbudowali dla tej akcji, autorki wystawy pokazują, jaką łwinę zdarzeń wywołała noc z 27 na 28 listopada 1942 roku, gdy Niemcy wysiedlili pierwszą wieś, Skierbszów.

To reakcje polskie, jakich okupanci nie przewidzieli: organizowanie pomocy dla wysiedlanej ludności Zamojszczyzny, cywilny i zbrojny opór w jej obronie podjęty przez struktury Polskiego Państwa Podziemnego.

Identyfikacja tytułu jak wystawa – „Sonderlaboratorium SS. Zamojszczyzna – pierwszy obszar osiedleńczy w Generalnym Gubernatorstwie” – nosi album przygotowany przez dr Agnieszkę Jaczyńską. Promocja tego wydawnictwa odbędzie się 27 listopada w Muzeum Zamojskim w Zamościu o godz. 14.30. ■

MARCIN BIELIŃSKI

O obchodach 70. rocznicy początku akcji wysiedleń kadencja Zamojszczyzny także na s. 4

Jak Niemcy realizowali teorię niezbędnej przestrzeni życiowej

U podstaw niemieckiej polityki rasy i ekspansji leżała teoria Lebensraum – niezbędnej przestrzeni życiowej, „wyznaczonej przez krew i ziemię, na której formuje się państwo”, która zapewni narodowi niemieckiemu nieograniczony rozwój. Hitler zamierzał zdobyć tę przestrzeń, podporządkowując tereny pozostające poza Rzeszą, zamieszkiwane przez „Niemców etnicznych” i nie tylko. Realizację tych planów powierzył komisarzowi Rzeszy ds. Umianiania Niemczyzny, Reichsführerowi SS Heinrichowi Himmlerowi.

W 1940 roku rozpoczęto prace nad planami wysiedleńczo-osadniczymi Europy Środkowo-Wschodniej. Prace te kierowane były przez prof. Konrada Meyera, szefa Głównego Wydziału Planowania i Ziemi w Biurze Komisarza

Rzeszy ds. Umianiania Niemczyzny. Latem 1942 roku Meyer przekazał Himmlerowi koncepcję pod nazwą Generalplan Ost. Zakładała ona wysiedlenie w ciągu 25 lat około 50 mln mieszkańców ziem polskich oraz zachodnich terenów ZSRR poza Ural i osiedlenie w ich miejsce około 5 mln Niemców. Część wysiedlonych zamierzano poddać niewolniczej, wyniszczającej pracy, innych wymordować.

Generalplan Ost zakładał homogenizację, pod względem rasowym, model społeczeństwa w Europie Wschodniej i miał być wieloletni w życie po zakończeniu wojny z ZSRR.

Wyhamowanie niemieckiej ofensywy na wschodzie sprawiło, że pewne jego elementy zaczęto wdrażać w warunkach wojennych. Jednocześnie działania w tym zakresie prowadzono właściwie do końca wojny. ■

AGU

Pliki do pobrania

[1942-1943 Wysiedlenia Zamojszczyzny - „Gazeta Wyborcza”, 23 listopada 2012 \(pdf, 8.05 MB\)](#)
